

Макарова Л. Р.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВИЙ АКТ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ» ІЗ СУМІЖНИМИ КАТЕГОРІЯМИ

Анотація. У статті з'ясовано спільні риси та відмінності поняття «правовий акт органу судової влади» зі спорідненими категоріями: «правовий акт публічної влади», «правова поведінка», «юридичний факт», «правовий засіб», «юридичний документ» та «акт суддівського самоврядування».

Ключові слова: правовий акт органу судової влади, правовий акт органу суддівського самоврядування, правовий акт публічної влади, правова поведінка, юридичний факт, правовий засіб, юридичний документ.

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасної правової доктрини є уточнення її понятійного апарату, одним зі складових якого є категорія «правовий акт органів судової влади». Розв'язання цього завдання передбачає не лише формулювання його дефініції та характеристику суттєвих ознак, але й з'ясування співвідношення із суміжними категоріями.

Попри той факт, що на рівні загальної теорії права з'ясовано співвідношення окремих різновидів правового акта (нормативно-правового, правоінтерпретаційного та правозастосовного), питання, що становить предмет нашого наукового пошуку, є малодослідженим у вітчизняній і зарубіжній юридичній науці. Огляд джерел за обраною проблематикою свідчить про те, що вчені торкалися її лише фрагментарно. Це зумовлено складністю та багатоаспектністю феномену правового акта органу судової влади. Як виняток, заслуговує на увагу наукова стаття І.А. Сердюка, присвячена вирішенню питань з'ясування спільних рис та відмінностей поняття «правовий акт» із суміжними категоріями, зокрема «об'єктивне право», «джерело права», «правова поведінка», «юридичний факт», «юридичний документ», «правовий засіб» [1, с. 40–45].

Метою статті є з'ясування спільних рис і відмінностей категорії «правовий акт органу судової влади» та співвідносних із нею за змістом та обсягом понять, таких як «правовий акт публічної влади», «правова поведінка», «юридичний факт», «правовий засіб», «юридичний документ» та «акт суддівського самоврядування».

Визначена мета наукового пошуку зумовила необхідність використання діалектичного, формально-логічних (аналізу та синтезу) і порівняльного методів пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових праць, присвячених проблемі визначення поняття «правовий акт органів судової влади» засвідчив, що наявний галузевий підхід не дає достатньо повного уявлення про однойменний феномен правової дійсності, головним чином через свою односторонність (обмеження галузевими рамками). Більшість фахівців у галузі процесуального права ототожнюють його з правозастосовним актом, у такий спосіб звужуючи обсяг цього поняття.

У межах цієї наукової статті досліджуване явище правової дійсності розглядатиметься як багатоаспектне: а) з погляду те-

орії праворозуміння окремі правові акти (постанови пленуму Верховного Суду) з огляду на їхній прецедентний характер необхідно розглядати як джерело права; б) в аспекті теорії правової поведінки правовий акт органу судової влади являє собою фрагмент, елемент об'єктивної дійсності, що може бути предметом правової оцінки з огляду на такі елементи, як суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона; в) з погляду теорії юридичних фактів правовий акт органу судової влади необхідно розглядати як правомірне діяння суду, що має на меті досягнення конкретних юридично-значущих результатів (встановлення, підтвердження, поновлення, зміну чи скасування суб'єктивних прав або юридичних обов'язків учасників правовідносин); г) в аспекті теорії юридичних документів правовий акт органу судової влади являє собою письмовий носій юридично-значущої інформації про учасників судового процесу, обставини справи, докази та джерела їх отримання й оцінки, способи з'ясування змісту правових норм та результати їх використання, а також результати вирішення юридичної справи по суті; д) з погляду теорії юридичної діяльності правовий акт органу судової влади необхідно розглядати як результат не лише правозастосовної, але і правоінтерпретаційної, а у випадках, передбачених законом, – і як правотворчої діяльності; в аспекті взаємозв'язку з механізмом правового регулювання він являє собою юридичний засіб, за допомогою якого поведінка адресатів як учасників суспільного життя приводиться у відповідність із вимогами правових норм.

Такою, що враховує багатогранність цього феномену як з погляду його змісту, так і форм прояву, вважаємо запропоновану автором дефініцію однойменного поняття: «правовий акт органу судової влади – це об'єктивоване переважно у формі юридичного документу, ухваленого іменем держави, волевиявлення суду, що носить імперативний характер, здійснює регулятивний та/або охоронний вплив на суспільні відносини через нормативні, правороз'яснювальні чи правозастосовні приписи, спрямоване на вирішення завдань і здійснення функцій правосуддя та судового контролю, яке породжує правопевні для учасників юридичного процесу та інших суб'єктів права юридичні наслідки і становить об'єкт підвищеної охорони з боку держави».

Аналіз змісту вищевказаного судження про досліджуване явище правової дійсності дозволяє виокремити такі суттєві ознаки категорії органу судової влади: а) ухвалюються іменем України (свідченням чого є ст. 129-1 Конституції України); б) являє собою волевиявлення суду, що носить імперативний характер; в) зовні виражене переважно у формі юридичного документа, змістом якого є нормативні, правороз'яснювальні або правозастосовні приписи; г) здійснює регулятивний та/або охоронний вплив на суспільні відносини; д) породжує правопевні для учасників юридичного процесу та інших суб'єктів права

юридичні наслідки; є) становить об'єкт підвищеної охорони з боку держави.

Зважаючи на результати вищезгаданого наукового дослідження, проведеного І.А. Сердюком, та використовуючи їх як методологічну основу для досягнення визначеної нами дослідницької мети, можна зробити такі умовиводи з приводу співвідношення категорії «правовий акт органів судової влади» із суміжними поняттями: 1) спільною для всіх цих категорій є сутнісна ознака, що відображає їх взаємозв'язок з юридичними наслідками; 2) відмінна риса цих правових феноменів – різний обсяг однойменних понять, обумовлений існуючою закономірністю між змістом поняття та його обсягом, що виражається в такому судженні: розширення обсягу поняття призводить до зменшення його змісту, і навпаки – збільшення змісту поняття призводить до обмеження його обсягу.

До низки суттєвих ознак, які впливають на зміст та обсяг порівнюваних понять, слід віднести такі: а) різний предмет ведення та державно-владні повноваження органів публічної влади (обсяг категорії «правовий акт публічної влади» ширше обсягу поняття «правовий акт органу судової влади»); б) наявність у суб'єктів праводієздатності (обсяг категорії «правова поведінка» ширше обсягу поняття «правовий акт органу судової влади»); в) залежність від прояву волі суб'єктів (обсяг поняття «правовий акт органу судової влади» вужче обсягу категорії «юридичний факт»); г) спосіб зв'язку з правовою дійсністю (обсяг поняття «юридичний факт» ширше обсягу категорії «правовий акт органу судової влади»); д) зовнішня форма виразу (обсяг категорії «правовий акт органу судової влади» ширше обсягу поняття «юридичний документ»); е) взаємозв'язок з механізмом правового регулювання, а також їх різна роль (різне призначення) в цьому механізмі (обсяг категорії «правові засоби» ширше обсягу поняття «правовий акт органу судової влади»).

На особливу увагу в контексті досліджуваної проблематики заслугоує питання з'ясування співвідношення категорій «правовий акт органу судової влади» і «правовий акт органу суддівського самоврядування». Запропонуємо такий алгоритм його вирішення: 1) з'ясування юридичної природи актів суддівського самоврядування; 2) проведення порівняльного аналізу з метою визначення спільних рис і відмінностей.

У науковій літературі обґрунтовано наголошується на тому, що вчені як у радянський період, так і за часів новітньої історії України приділяли надзвичайно велику увагу теоретичним і практичним проблемам організації судової влади та її незалежності. Водночас не можна не відзначити, що точної відповіді на питання функціонального призначення судової влади крізь призму суб'єктів судового управління вітчизняна наука не дала. Не було досліджене й питання про співвідношення суддівського самоврядування і державного управління, правову природу управлінських рішень органів суддівського самоврядування та нормативність їхніх актів, класифікацію контрольної діяльності суддівського самоврядування [2, с. 5].

Аналіз цих суджень свідчить про діалектичний взаємозв'язок правових актів органів суддівського самоврядування з управлінською діяльністю суддівського самоврядування, зокрема його функціями.

О.М. Коротун виокремлює такі напрямки управлінської діяльності суб'єктів суддівського самоврядування: 1) формування суддівського корпусу; 2) контрольні функції; 3) функції у сфері дисциплінарної відповідальності суддів; 4) соціальний захист суддів та їхніх сімей [2, с. 12–15].

В.П. Кіселичник акцентує увагу на адміністративній управлінській діяльності такого інституту суддівського самоврядування, як Рада суддів України, диференціюючи її на дві великі групи: 1) внутрішню адміністративну управлінську діяльність (наприклад, затвердження зразків посвідчень судді, судді у відставці, присяжного тощо); 2) зовнішню адміністративну управлінську діяльність (наприклад, призначення на посаду та звільнення з посади Голови Державної судової адміністрації України та його заступників, а також здійснення контролю за організацією діяльності судів) [3, с. 32].

Вважаємо, що запропонована вченим видова диференціація функцій адміністративної управлінської діяльності носить умовний характер, адже наведені вченим приклади такої зовнішньої діяльності значною мірою також торкаються внутрішньої організації та функціонування судової системи. Прямим підтвердженням цьому є Державна судова адміністрація України, яку, з огляду на законодавчо визначені повноваження, можна віднести до квазісудових органів.

С.Р. Леськів вказує на такі напрями адміністративної управлінської діяльності органів суддівського самоврядування, покликани забезпечити самостійність судів та незалежності суддів: контролювання (сприяє тому, щоб фактичні результати роботи найбільше відповідали очікуваням); планування (визначає перспективу та стан органів суддівського самоврядування); організація роботи (в ґносеологічному плані ґрунтується на таких категоріях: повноваження; відповідальність; делегування); координація (характеризується зв'язками суб'єктів управлінської діяльності по горизонталі [4, с. 68].

Наведені теоретичні положення, на нашу думку, неповною мірою відображають аспекти функціональної спрямованості діяльності органів суддівського самоврядування, визначені в національному законодавстві України з питань судоустрою і судочинства.

Аналіз його норм та практики їхньої реалізації свідчить про здійснення органами суддівського самоврядування таких функцій:

а) установчої (наприклад, обрання суддів на адміністративні посади в судах; обрання слідчих суддів; призначення шести суддів Конституційного Суду України, обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України);

б) контрольної (приміром, Рішення Ради Суддів України № 77 від 07 грудня 2017 року «Щодо результатів перевірки Южноукраїнського міського суду Миколаївської області»; Рішення Ради Суддів України № 45 від 7 вересня 2017 року «Щодо результатів перевірки Городищенського районного суду Черкаської області»);

в) правотворчої (наприклад, Рішення XIV позачергового з'їзду суддів України «Про затвердження змін до Регламенту призначення та звільнення суддів Конституційного Суду України»; Рішення Ради Суддів України від 18.05.2018 р. № 21 «Про затвердження Положення про помічника (помічників) судді»; Рішення Ради Суддів України № 35 від 8 червня 2017 р. «Щодо необхідності змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення»);

г) правоінтерпретаційної (Рішення Ради Суддів України № 75 від 07 грудня 2017 р. «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів»);

д) організаційної (наприклад, Рішення РСУ № 71 від 07 грудня 2017 р. «Про скликання XV чергового з'їзду суддів

України»; Рішення РСУ № 55 від 12.10.2017 р. «Про затвердження Плану заходів підготовки та проведення XIV з'їзду суддів України»; Рішення Ради Суддів України № 57 від 12.10.2017 р. «Щодо Турніру з міні-футболу серед працівників судових установ із розіграшу Кубка «Феміди»);

є) правоохоронної (Рішення Ради Суддів України № 78 від 07 грудня 2017 року «Про стан охорони приміщень судів України»; Рішення Ради Суддів України № 76 від 07 грудня 2017 р. «Щодо неналежної реалізації ЗУ «Про державний захист працівників суду»);

ж) заохочувальної (Рішення Ради Суддів України № 88 від 14 грудня 2017 року «Про заохочення працівників апарату»; Рішення Ради Суддів України № 79 від 07 грудня 2017 р. «Про заохочення суддів у відставці та працівників апаратів судів»);

з) комунікаційної (Рішення Ради Суддів України № 37 від 8 червня 2017 р. «Щодо розповсюдження позитивного досвіду комунікаційної єдності») [5].

Управлінська діяльність органів суддівського самоврядування супроводжується ухваленням правових актів, що відображають її результати. Згідно з приписами глави 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», повноваженнями на ухвалення таких актів наділені такі колективні суб'єкти: збори суддів, з'їзд суддів України, Рада суддів України. Відповідні правові акти ухвалюються зазначеними органами суддівського самоврядування відповідно до п. 1. ч. 5 ст. 128, ч. 2 ст. 129, ч. 8 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6] у межах їхньої законодавчо-визначеної компетенції.

Огляд наукової літератури свідчить про відсутність єдності вчених у підході до розуміння поняття «акт суддівського самоврядування».

О.С. Білова основною правовою формою суддівського самоврядування вважає рішення, тобто правовий документ, який містить у собі колективне рішення суддівської спільноти відповідної організаційної форми діяльності, прийняте в межах її компетенції і спрямоване на регулювання діяльності судів або вирішення індивідуальних питань, має корпоративно-обов'язковий характер, видається суддівською спільнотою або уповноваженими нею представниками відповідно до встановленої процедури з метою досягнення мети суддівського самоврядування, вирішення його завдань та здійснення самоврядних функцій [7, с. 129].

М.Ю. Лях акти суддівського самоврядування вважає документальним проявом функцій органів суддівського самоврядування, в яких реалізується їхня багатоаспектна діяльність, досягаються цілі та завдання. Зовнішньою формою діяльності, на думку автора, є акт – документ, що приймається в межах компетенції відповідного органу суддівського самоврядування та відповідно до встановлених процедур, змістом якого є конкретне волевиявлення суддів. Внутрішньою формою вираження волі суддів та одночасно змістом даних актів, як стверджує правник, можуть бути нормативні приписи (норми), правила суддівської поведінки, індивідуальні приписи організаційного, адміністративного, контрольного та іншого характеру, що мають управлінський вплив, програмні встановлення [8].

Аналіз вищенаведених суджень учених свідчить про те, що: а) юридичною формою правого акта органу суддівського самоврядування є рішення; б) таке рішення може ухвалюватися суддями із числа суддівської спільноти або уповноваженими неї представниками лише колегіально; в) єдино можливою його

зовнішньою формою вираження є акт-документ; г) такий акт ухвалюється відповідно до встановленої процедури, визначеної законом та підзаконними актами (наприклад, положенням «Про Раду суддів України» та регламентами судів); д) має спрямованість на досягнення мети суддівського самоврядування, вирішення його завдань та здійснення самоврядних функцій; є) породжує правопевні наслідки для його адресатів (переважно членів суддівської спільноти); ж) зміст рішення можуть становити приписи нормативного, індивідуального, правороз'яснювального та правозастосовного характеру.

На основі вищевикладеного можна запропонувати такий концепт правового акта органу суддівського самоврядування: це волевиявлення з'їзду суддів України, Ради суддів України або зборів суддів, об'єктивоване в юридичній формі рішення, ухваленого відповідно до встановленої процедури, що містить приписи нормативного, правороз'яснювального чи правозастосовного характеру та спрямоване на досягнення мети суддівського самоврядування, вирішення його завдань і здійснення самоврядних функцій, яке породжує правопевні для його адресатів (переважно членів суддівської спільноти) юридичні наслідки.

Розкривши зміст поняття «правовий акт органу суддівського самоврядування», перейдемо до другого етапу визначеного нами алгоритму дослідження.

Порівняльний аналіз наведених нами вище суджень про досліджувані явища правової дійсності дає підстави для виокремлення таких спільних рис, притаманних цим різновидам правового акта: а) являють собою волевиявлення представників судової влади; б) вони носить офіційний імперативний характер; в) породжують юридичні наслідки; г) містять приписи нормативного, правороз'яснювального чи правозастосовного характеру; д) гарантуються з боку держави.

Відмінності між ними виявляються за такими підставами:

1) за зовнішньою формою виразу: правовий акт органу судової влади може бути як документальним, так і вербальним; натомість для правового акту органу суддівського самоврядування законом передбачена єдино можлива документальна форма;

2) за юридичною формою: на відміну від правових актів органів суддівського самоврядування, для яких законом передбачена юридична форма рішення, правові акти органів судової влади можуть мати різноманітні форми: вирок, ухвала, постановова, рішення, судовий наказ;

3) за способом ухвалення управлінського рішення: чинним процесуальним законодавством передбачено можливість відправлення правосуддя та ухвалення правового акта судом як одноособово, так і колегіально; натомість правові акти суддівського самоврядування можуть бути ухвалені лише колегіально;

4) залежно від мети, на досягнення якої спрямовані правові акти: правові акти органів судової влади спрямовані на вирішення завдань і здійснення функцій правосуддя та судового контролю, а правові акти органів суддівського самоврядування – на досягнення мети суддівського самоврядування, вирішення його завдань і здійснення самоврядних функцій;

5) залежно від спрямованості їхньої дії на коло суб'єктів: адресатами спрямованості дії правових акти органів судової влади можуть бути як внутрішні (представники судової системи), так і зовнішні по відношенню до цієї системи учасники суспільного життя; адресатами спрямованості дії правових

актів суддівського самоврядування є переважно представники суддівської спільноти, а також ті особи, що забезпечують її професійну діяльність (працівники апаратів судів, представники Державної судової адміністрації, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії);

б) за ступенем гарантованості правового акта як об'єкта державно-правового захисту: правовий акт органу судової влади на відміну від правового акта суддівського самоврядування має підвищений ступінь державно-правового захисту (згідно зі статтею 382 Кримінального Кодексу України за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню передбачена кримінальна відповідальність);

7) за можливістю оскарження в суді: чинне національне законодавство не передбачає особливих умов для оскарження рішень органів суддівського самоврядування. Зважаючи на нормативно-правовий припис, закріплений в ч. 3 статті 124 Конституції України, правові акти органів суддівського самоврядування потенційно можуть бути оскаржені в суді. Натомість Конституція України та процесуальне законодавство не допускають можливість оскарження окремих правових актів органів судової влади. Йдеться про рішення Конституційного Суду України та Верховного Суду.

Висновок. Не претендуючи на вичерпне висвітлення цього питання, зауважимо, що сформульовані нами теоретичні положення щодо співвідношення категорій, які становили предмет порівняльного аналізу, дозволяють визначити їхнє місце та роль у понятійно-категоріальному апараті загальнотеоретичної юридичної науки.

Література:

1. Сердюк І.А. Соотношение понятия «правовой акт» со смежными категориями. Eurasian Academic Research Journal, 2016. № 1(01). С. 40–45.
2. Коротун О.М. Організація і функції суддівського самоврядування за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2009. 20 с.

3. Кіселичник В.П., Адміністративно-правові засади діяльності Ради Суддів України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Випуск 32 (Серія Право). Том 3. С. 29–32.
4. Леськів С.Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Львів, 2016. 196 с.
5. Рішення Ради суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents/6>.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
7. Білова О.В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2007. 194 с.
8. Лях М.Ю. Акти органів суддівського самоврядування як форми управлінської діяльності. Сучасні тенденції розвитку науки. Ужгород, 2018. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/other/23feb2018/26.pdf>.

Макарова Л. Р. Соотношение понятия «правовой акт органов судебной власти» со смежными категориями

Аннотация. В статье выяснены общие черты и различия понятия «правовой акт органа судебной власти» с такими смежными категориями: «правовой акт публичной власти», «правовое поведение», «юридический факт», «правовое средство», «юридический документ» и «акт судебного самоуправления».

Ключевые слова: правовой акт органа судебной власти, правовой акт органа судебного самоуправления, правовой акт публичной власти, правовое поведение, юридический факт, правовое средство, юридический документ.

Makarova L. Relation of the concept of «legal act of judicial authorities» with adjacent categories

Summary. In this article defines the common and distinctive features of the category «legal act of a judicial authority» with adjoining categories: «legal act of public authority», «legal behavior», «legal fact», «legal instrument», «legal document» and «act of the body of judicial self-government».

Key words: legal act of the judicial authority, legal act of the body of judicial self-government, legal act of public authority, legal behavior, legal fact, legal instrument, legal document.